Een onderzoek van Stadslab Zeist onder inwoners, organisaties en partners naar wat Zeist, Zeist maakt.

2026-2024

De ziel van Zeist

EINDRAPPORT NULMETING
OKTOBER 2026

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave **2**
Inleiding. Is Zeist een dorp of een stad? **3**
Wie we zijn en hoe we luisterden 3
Wat je in dit rapport leest 5
1. Wat we delen **6**
Een nestje in het bos 6
Zuinig op zijn 6
Duurzaam, zonder dat woord te gebruiken 7
Alles om de hoek 7
Je eigen mensen 8
Dicht bij de stad 8
Wat we delen 8
2. Wat we zoeken **9**
Niet één Zeist 9
Jong zijn in Zeist 10
Rust of reuring 12
Wat we zoeken 13
3. Wat ons verbindt **14**
Komen voor iets anders 14
Veel, maar op eilanden 15
Het verhaal van Zeist 15
Wat ons verbindt 16
4. Wat we weten, en waar we verder zoeken **17**
Wat we delen: vijf waarden 17
Wat mensen missen 17
Wat mensen sterker willen maken 17
Inwoners en gemeente naast elkaar 17
Waar we verder zoeken 18
Wie we nog niet spraken 18
5. Hoe verder? **19**
Wat werkt 19
Het begint met kijken 20
6. Tot slot **21**
Doe mee met De Formule van Zeist! 21
Wie werkten mee **22**
Noten **23**
Bijlage: zo hebben we gewerkt **24**
Bijlage: bronnen 24
Gesprekken met inwoners 24
Interviews 25
De documentaire 25
Plannen en visies van de gemeente 25
Cijfers over Zeist 26

Inleiding. Is Zeist een dorp of een stad?

Op een zonnige dag in juni staat Stadslab op Wielen in het centrum van Zeist. Voorbijgangers maken er kunst van afval. Intussen praten ze over Zeist. Een van hen is een vrouw van een jaar of veertig, met haar kind. Ze woont hier haar hele leven. Ze vertelt wat haar opvalt: mensen uit Zeist noemen het een dorp. Mensen die uit Utrecht komen, noemen het een stad.

Het is één plaats, en toch ziet iedereen iets anders. Dat hoorden we vaker. “Groot genoeg + klein genoeg”, schreef iemand op een tafelkleed. “Het is niet groot genoeg en het is niet klein”, zei een ander. Op een lijst schrijven jongeren: “Gewoon een dorp: prima.” En iemand die al jaren in Vollenhove werkt, noemt Zeist een dorp met “grootstedelijke problematiek”.

Tweeënhalf jaar lang gingen we in gesprek met inwoners. Op straat, aan tafel, op diverse festivals en in de wijk. We vroegen wat ze mooi vinden aan Zeist, wat ze missen en wat ze wensen. Zo kwamen we steeds dichter bij het antwoord op de vraag: wat maakt Zeist, Zeist?

Wie we zijn en hoe we luisterden

Stadslab Zeist is een inwonersinitiatief: een stichting die in 2020 is opgericht door inwoners. We verbinden inwoners, organisaties en de gemeente. En we brengen mensen bij elkaar die elkaar anders niet snel tegenkomen.

We werken op twee niveaus. In de wijk zetten we projecten op met en voor inwoners, zoals Zeg je Zegje, PLUKJAS, het Wijkfeest in Zeist-West en GenZeist, ons jongerenplatform. Daarnaast denken we mee op strategisch niveau: met de gemeente, in netwerken als NioZeist (informele ondersteuning) en het Regieoverleg Nieuwkomers, en met partners als KunstenhuisIdea en MeanderOmnium. Zo verbinden we wat we in de wijk zien en horen met beleid en besluiten.

Als kwartiermaker zetten we nieuwe dingen in gang. We doen praktijkonderzoek, starten pilots en zoeken daarna een partij die het werk overneemt. Zo willen we projecten maken die blijven bestaan en door iedereen worden gedragen. Soms groeit een project uit tot een zelfstandig initiatief.

Waarom dit onderzoek? In al ons werk horen we hetzelfde. Zeist is een fijne plek om te wonen, maar veel groepen leven naast elkaar. Ze kennen elkaar niet goed en komen elkaar weinig tegen. Daar willen we iets aan doen. Niet door te beginnen bij wat er mis is, maar bij wat mensen al verbindt. Daarvoor moesten we eerst weten: wat delen we eigenlijk?

Als inwonersinitiatief willen we dat Zeist een plek blijft waar iedereen zich thuis kan voelen. En we vinden dat inwoners mee moeten praten over de toekomst van hun dorp. Daarom delen we wat we hoorden met de gemeente en met partners. De gemeente schrijft op dit moment een nieuwe sociale visie. We hopen dat de stem van inwoners daarin goed doorklinkt.

Dit onderzoek is zo'n praktijkonderzoek. We gingen naar de mensen toe, vaak met Stadslab op Wielen. Daarmee gaan we de straat op en de wijk in. In tweeënhalf jaar gingen we 19 keer op pad, en spraken we ruim 300 Zeistenaren. Zo deden we dat:

- **Museum van de Wijk (48 bewoners).** In Zeist-West vroegen we bewoners op straat: welke plek is voor jou van betekenis? Wat zie, hoor en voel je daar? Zo kwamen er achttien plekken. Bij elke plek staat een bord met het verhaal van een bewoner, met alleen een voornaam. Samen vormen de borden een wandelroute door de wijk.
- **Kunst van afval (80 voorbijgangers).** In 2025 stond Stadslab op Wielen op de Samen Duurzaam Doen dag en in het centrum. Voorbijgangers maakten samen met een kunstenaar kunst van afval. Intussen praatten ze over wat Zeist voor hen is.
- **Formules van Zeist.** We vroegen mensen hun eigen formule van Zeist te maken: wat tel je op, en wat trek je af? In de dialooggesprekken en bij de jongeren ontstonden zo ongeveer dertig formules.
- **Dialooggesprekken (90 inwoners).** Op verschillende plekken in Zeist praatten inwoners met elkaar over Zeist. Ook op het Z! Festival, in 2025 en in 2026, zetten we met Stadslab op Wielen een dialoogtafel neer.
- **Verhalenworkshop (20 inwoners).** Begin 2025 deden twintig inwoners mee aan de verhalenworkshop Het verhaal van Zeist.
- **Jongeren (36).** 26 jongeren van de Jongerenraad en GenZeist praatten twee uur lang over opgroeien in Zeist. In Vollenhove maakten tien meiden moodboards over een eigen plek, en stelden ze samen groepsregels op.
- **Den Dolder (20) en het azc (35).** Een activiteit bij Dorpstuinderij Uit de Kluiten, en samen een film kijken in het azc.
- **Interviews (8).** Met mensen die Zeist goed kennen, vaak door hun werk of vrijwilligerswerk.
- **De documentaire (8).** Acht inwoners die zich inzetten voor Zeist.
- **Plannen van de gemeente (24).** We lazen 24 plannen en visies van de gemeente, om te zien wat de gemeente over Zeist zegt.

We begonnen steeds bij wat mensen waarderen. Dat was een bewuste keuze. Wat al goed gaat, geeft energie, en daar kun je samen op verder bouwen. Daarom vroegen we naar wat mensen mooi vinden, missen en wensen, en niet naar wat er mis is. Wat mensen missen, lees je in dit rapport dus als een wens voor het Zeist van morgen. Zorgen die mensen uit zichzelf noemden, staan er wel in.

Onderweg is de vraag gegroeid. In het begin wilden we vooral laten zien wat wonen in Zeist mooi en bijzonder maakt. En we wilden organisaties en de gemeente helpen om cultureel aanbod te maken dat past bij wat inwoners willen. Al pratend werd de vraag groter: wat verbindt ons?

Bij dit rapport horen nog meer stukken. De documentaire De Formule van Zeist. De meta-analyse: een eigen rapport over de 24 plannen en visies van de gemeente. En een verslag van de sessie met de meiden in Vollenhove. In de bijlage van dit rapport staan alle bronnen.

Wat je in dit rapport leest

Dit rapport hoort bij de documentaire *De Formule van Zeist*, die we daarnaast maakten. In de documentaire zie je acht inwoners die bruggen bouwen. Hier lees je waartussen.

- **Hoofdstuk 1** gaat over wat we met elkaar delen in Zeist.
- **Hoofdstuk 2** gaat over wat we nog zoeken.
- **Hoofdstuk 3** beschrijft wat ons nu al verbindt.
- **Hoofdstuk 4** zet op een rij wat we nu weten, en waar we verder zoeken. Wil je snel lezen? Begin dan daar.
- **Hoofdstuk 5** laat zien wat werkt, en hoe je zelf mee kunt bouwen.

1. Wat we delen

Vraag mensen wat ze fijn vinden aan Zeist, en ze beschrijven een dorp. Een dorp in het bos, waar alles dichtbij is en waar je eigen mensen wonen. Dit hoofdstuk gaat over wat inwoners delen. Dat is veel. En het ligt dichter bij huis dan je misschien denkt.

Een nestje in het bos

Een jonge man maakt kunst van afval bij Stadslab op Wielen. Hoe hij Zeist ziet? “Als een nestje”, zegt hij: omringd door het bos, vlak naast de drukte van de Randstad.

Hij is niet de enige. Overal waar we kwamen, begonnen mensen over het groen. Op straat, in interviews, op de kaart van de jongeren. “Het bos houdt me in Zeist”, zei een voorbijganger. Zelfs in een wijk vol flats is het bos dichtbij. Marianne Krijgsman werkt in het inloophuis in de L-flat in Vollenhove. “Als je door de wijk rijdt, dan zie je alleen maar flats”, zegt ze. “Maar als je nu even hier achter insteekt, dan waan je je soms opeens in een bosrijke omgeving.” Van alles wat mensen ons vertelden, werd het groen het vaakst genoemd als iets moois aan Zeist.

Het gaat niet alleen om het grote bos. Het gaat ook om het groen om de hoek. Op een bord van het Museum van de Wijk wijst Wouter een klein oerbos in Zeist-West aan, het Pestersbos: “Dit oerbosje is een bijzondere plek omdat je midden in het dorp ineens de natuur aantreft. Alsof je 10 minuten verder bent gefietst.” Op de kaart die jongeren maakten, staat het Sanatoriumbos als een goede plek om te chillen. En op een museumbord in de Brugakker staat: “Waar hoor je de kikkers nog kwaken…? Hier in Zeist-West!”

Groen betekent voor mensen ook rust. Een jonge vrouw die haar hele leven in Zeist woont, vertelde dat ze rust voelt als ze terugkomt uit Amsterdam of Utrecht. Op de lijst van de jongeren staat ook: “Een rustige plek om op te groeien.”

Zuinig op zijn

Het groen is voor mensen meer dan mooi. “Het bos en de bomen, dat is een beetje heilig voor ons in Zeist”, zegt Marita van der Koevering, die voor de gemeente in Zeist-West werkt. Wie een boom wil kappen, moet volgens haar “van goede huize komen”.

Omdat het zoveel betekent, willen mensen het houden. Een echtpaar van rond de 75 zei het kort: “We wensen dat ’t een groene gemeenschap blijft!” Twee bewoners van Zeist-West gingen verder: “Als het groen hier verdwijnt, als er ooit toch een afslag van de snelweg komt, dan zijn we hier weg.”

Zeist groeit. De gemeente wil tot 2030 vierduizend woningen bouwen, en belooft dat nieuwe plannen het groen moeten versterken.[1] Een vrouw die al 35 jaar in Zeist woont, ziet beide kanten. Dat er huizen bij komen, vindt ze goed. Dat er bomen voor zijn gekapt, vindt ze “wel zonde”.

Hier zijn inwoners en gemeente het eens. In bijna elk plan van de gemeente staat het groen voorop. De nieuwe coalitie schrijft dat “onze prachtige bossen, lanen, parken” Zeist uniek maken.[2] De vraag is dus niet of het groen ertoe doet. De vraag is voor wie het dichtbij is.

Want dat is niet voor iedereen hetzelfde. Neem Vollenhove. De wijk ligt op een oud landgoed. Direct naast de L-flat ligt het Sanatoriumterrein, met een groot park. Bewoners mogen daar wandelen, maar om het terrein staat een hek. Wie vanuit de flat het park in wil, moet eerst helemaal om dat hek heen lopen. Hans Goorhuis leidt in de wijk het programma Vollenhove Vooruit. Hij vroeg of er aan de kant van de flat een opening in het hek kon komen. Dat leverde discussie op, ook bij bewoners buiten Vollenhove.

Ook elders zien mensen het verschil. Een vrouw die zelf in het bos woont, noemt het centrum “een beetje stenig”. En een man wenst meer groen in de stad zelf.

Duurzaam, zonder dat woord te gebruiken

De gemeente noemt *duurzaam* in haar beleidsplannen als een van de zes kernwaarden van Zeist. Na het groen komt het in haar plannen het vaakst terug.[3] Inwoners gebruiken het woord echter weinig. In alle gesprekken en formules kwam het maar een paar keer voor. Iemand schreef bijvoorbeeld: “Zeist is best duurzaam.”

Ze *doen* het echter wel. In de Weggeefwinkel geven mensen spullen aan elkaar door. Jantje Paasman vertelt dat daar arm en rijk binnenkomen. Hergebruik en zuinig zijn op het milieu is volgens hem een taak van iedereen. En in Den Dolder verbouwt Dorpstuinderij Uit de Kluiten biologische groente, met zo’n 25 vrijwilligers. De groente wordt in de buurt verkocht.

In de documentaire *De Formule van Zeist* zie je Nikki Mousset. Ze is locatiecoördinator van de Boswerf, midden in het bos. Daar zet ze zich in voor natuur, duurzaamheid en educatie, voor jong en oud. “We wijzen niet met het vingertje”, zegt ze. Het is meer een uitnodiging om de natuur zelf te ervaren. Wie leert kijken naar de natuur, gaat ervan houden. En “waar je van houdt, die wil je ook beschermen.” Ook zij maakt zich zorgen, bijvoorbeeld over hoe droog het bos nu is.

Zo begint zorg voor het milieu dicht bij huis. Bij het bos achter de flat, de groente uit het dorp en de spullen van de buren. Daar gaat al veel goed, en daar kan het verder groeien.

Alles om de hoek

“Alles wat je nodig hebt is om de hoek. Ja, gezellige dingen zijn om de hoek. Dus wat wil je nog meer?” Hans van Veldhuijzen woont midden in het centrum. “Ik ben blij dat ik hier woon.”

Thuis is in Zeist klein. Bas Duijkers woont aan de rand: “Ik heb toevallig ook nog een heel leuk geitenweitje en een speeltuintje voor mijn huis.”

Zulke kleine plekken verzamelden we in Zeist-West voor het Museum van de Wijk. We gingen met Stadslab op Wielen de straat op en vroegen bewoners: welke plek is voor jou van betekenis? Hoe ziet die eruit, wat ruik, hoor en voel je daar? Bewoners schreven hun verhaal zelf op, of we schreven met hen mee. Zo kwamen er achttien plekken: speeltuinen, een grasveld, een brugje, een sloot. Bij elke plek staat nu een bord met het verhaal van een bewoner. Samen vormen ze een wandelroute door de wijk.

Een ouder schreef over de speeltuin voor de deur: “Straks als hij groter is dan hoef ik er niet meer bij te zitten en kan ik vanaf het raam af en toe kijken of het goed gaat. Dat geeft een gevoel van thuis zijn.” En Lizzy koos de tunnel onder de Griftlaan: “Dit is het allerbeste en mooiste graffiti-tunneltje in Nederland.” Je kunt er volgens haar ook heerlijk opera zingen.

Je eigen mensen

We vroegen mensen ook naar hun formule van Zeist: wat tel je op, wat trek je af? Veel mensen begonnen niet bij Zeist. Ze begonnen bij thuis. “Mijn kinderen, man, hond, huis, vrienden”, schreef iemand. Een ander: “Familie + gezelligheid + verbinding”. En bij Stadslab op Wielen hadden twee mannen van rond de tachtig aan twee woorden genoeg: “Aardige mensen!”

Voor wie hier opgroeide, zit thuis in herinneringen. In de documentaire vertelt Mohamed Fares hoe hij als kind elke ochtend bij een winkelier in de buurt mocht ontbijten. Erin Spies weet dat het zomer is als de rood-witte tenten van Lobbus er staan, het zomerkamp op het Bisonveld waar ze vrijwilligerswerk doet.

Sommige verhalen gaan over vroeger. Op een bord van het Museum van de Wijk vertellen Najat en Hakim over de Roerdomplaan, waar ze opgroeiden: “Er werd samen thee gedronken, er werd geholpen in het buurthuis en er werd samen couscous gemaakt en er werden pannenkoeken gebakken.” Twee vrouwen zeiden dat ze hun buren niet meer echt kennen. Voor sommige mensen spreekt het dorpse niet meer vanzelf.

Dicht bij de stad

Bij dichtbij hoort ook: dicht bij Utrecht. Bas Duijkers koos voor Zeist om het groen, en omdat hij naar zijn werk kon fietsen. “Ik fiets met plezier naar Utrecht. Ik fiets aan het einde van de dag met nog meer plezier terug.”

In de formules staat de centrale ligging aan de pluskant, net als “Bus 350”.

Wat we delen

Dit is wat inwoners delen: het groen, de eigen buurt, de eigen mensen. Een van de senioren die we in Zeist-West spraken, maakte er deze formule van: “Groen + prachtige gemeenschap + mooi om te wonen - er is geen min = Zeist”.

Het valt op hoe dicht bij huis dit allemaal is. Mensen vertellen over hun straat, hun bos, hun speeltuin. Zodra het over heel Zeist gaat, klinkt er echter iets anders. Daarover gaat het volgende hoofdstuk.

2. Wat we zoeken

Vraag mensen naar hun eigen buurt, en ze vertellen over het bos en de speeltuin. Vraag ze naar heel Zeist, en het verhaal verandert. Dan gaat het over groepen die elkaar weinig zien, over jongeren die een plek zoeken en over een centrum zonder hart. Op die punten heeft het dorp Zeist de vragen van een stad. Dit hoofdstuk gaat over wat inwoners zoeken. Niet als klacht, maar als wens: wat zou Zeist nog mooier maken?

Niet één Zeist

Yno Hoekstra kent Zeist goed. We interviewden hem over zijn ervaringen. Hij werkte jaren bij de gemeente en geeft nu onder andere rondleidingen door heel Zeist. Volgens hem weet een groot deel van Zeist niet wat er speelt in de L-flat in Vollenhove. En andersom is het net zo. Zijn conclusie is kort: “Er is niet één Zeist.”

Of hij dat mist? “Missen… Dat is te zwaar”, zegt hij. “Ja, ik vind dat jammer. Dat zou beter kunnen.” Want de gemeenschapszin is er wel, vertelt hij. Je vindt hem in je eigen wijk, waar je bent opgegroeid.

Zeist heeft 67.000 inwoners, met 170 nationaliteiten.[4] Een op de acht huishoudens is miljonair. Een op de acht leeft op of net boven het sociaal minimum.[5] “Zeist is een dorp. Met hele grote contrasten”, zegt Hans Goorhuis van Vollenhove Vooruit. Dat is niet het beeld dat de meeste mensen van Zeist hebben. Mees van der Kieft is al ruim veertig jaar vrijwilliger bij de brandweer. In de documentaire vertelt hij: “Ze denken: Oh, Zeist is een rijke gemeente. Ja, dat kan wel zo zijn, maar wij zien toch wel achter de deur […] dat er best wel armoede is.”

Inwoners hebben er zelf een woord voor: bubbels. Tijdens de dialooggesprekken kwam het vaak terug. Mensen leven in hun eigen groep, en die groepen mixen weinig. Op de lijst van de jongeren staat: “Kleine communities (die niet altijd mixen)”. En een vrouw zei bij Stadslab op Wielen: “Het is gescheiden, villamensen en mensen die gewoon uit het dorp komen.”

Ook jongeren zien die bubbels. Met de jongeren van de Jongerenraad en GenZeist deden we het spel Over de streep. Bij de stelling dat verschillende groepen in Zeist elkaar genoeg tegenkomen en voor elkaar zorgen, waren 23 van de 26 jongeren het oneens. Kinderen van verschillende afkomst kennen elkaar weinig, vertelden ze. En ook het schoolniveau speelt een grote rol: er wordt neergekeken op leerlingen die geen gymnasium of vwo doen.

Hoe ontstaan die bubbels? Mensen geven zelf een paar voorbeelden.

De school. Twee mensen die we interviewden, vertellen los van elkaar over de schoolkeuze. Vroeger gingen kinderen naar de school in hun eigen wijk. Daardoor kwam de hele buurt samen bij de school. Nu kiezen veel ouders een school verderop: een vrije school, een montessorischool of een christelijke school. Een van hen noemt dat “een gemiste kans”.

De club en de winkel. Tijdens de dialooggesprekken vertelde iemand dat elke groep zijn eigen plekken heeft. Bij de ene club “lopen ze met zulke paardjes op hun shirt”. En in het centrum ga je gericht naar je eigen winkel: “Elke groep heeft zijn eigen winkel dan.”

Het adres. Hans Goorhuis woonde zelf in Vollenhove. Als hij ergens zijn adres noemde, werd hij anders behandeld, vertelt hij. “Dan wordt er meteen voorzichtiger gedaan.” Hij denkt dat het nu wel wat beter gaat, maar er is nog ruimte voor verbetering.

Zo’n beeld van een wijk is hardnekkig. Vollenhove Vooruit, het programma dat Hans Goorhuis leidt, liet onderzoeken hoe mensen over Vollenhove denken. De bewoners zelf gaven hun wijk ongeveer een zes en een half. Mensen van buiten de wijk, die er weleens komen, gaven een veel lager cijfer.[6] Dat de wijk onveilig is, hoort hij vaak. Maar “als je naar de praktijk kijkt en naar de werkelijke cijfers, gebeurt er eigenlijk niks meer dan ergens anders”, zegt hij. “Het is vooral het beeld.”

Toch gaat dit niet alleen over afstand. Wie de verschillen noemt, vindt de veelkleurigheid van Zeist vaak juist boeiend. En er zijn plekken waar het vanzelf mengt. Op een bord van het Museum van de Wijk schrijft Lou Lou over de speeltuin in Couwenhoven: “Kinderen met allerlei achtergronden spelen naast, met en door elkaar heen.”

Daar zit de wens. Iemand schreef bij Stadslab op Wielen: “Wens voor Zeist: meer intercultureel ipv multicultureel.” Dus niet alleen naast elkaar wonen, maar ook iets met elkaar hebben. Tijdens de dialooggesprekken zette iemand de mix van mensen in een formule bij de plussen: “Groen + Mix van mensen - centrum - jongeren = Zeist”. In die formule staan ook twee minnen: de jongeren en het centrum. Daarover gaan de volgende twee stukken.

Jong zijn in Zeist

In september 2026 praatten jongeren van de Jongerenraad samen met jongeren van de jongerenclub GenZeist twee uur lang over Zeist. Ze maakten een lijst van wat Zeist voor hen is. Op een kaart zetten ze waar ze graag zijn en wat ze missen.

We begonnen met het spel Over de streep. We lazen stellingen voor. Wie het ermee eens was, stapte over de streep. Wie het oneens was, bleef staan. En wie geen mening had of neutraal was, ging op de streep staan. Er deden 26 jongeren mee. De volwassenen die erbij waren, hebben we niet meegeteld.

- **Ik ben geboren in Zeist:** 8 ja, 18 nee.
- **Zeist is eigenlijk best saai:** 16 eens, 5 neutraal, 5 oneens.
- **Ik voel me als jongere gehoord in Zeist:** 15 eens, 7 neutraal, 4 oneens.
- **Ik weet bij wie ik terecht kan met een vraag of idee:** 18 eens, 2 neutraal, 6 oneens.
- **Ik voel me veilig in Zeist, op straat, op school én om mezelf te zijn:** 7 eens, 8 neutraal, 11 oneens.
- **Groepen in Zeist komen elkaar genoeg tegen en zorgen voor elkaar:** 3 eens of neutraal, 23 oneens.

Saai is niet alleen negatief, zeiden de jongeren. Zeist is ook veilig en fijn. “Je hebt alles wat je nodig hebt. Als je iets wilt, ga je naar Utrecht.” Op zondag zijn de winkels dicht, en er zijn weinig leuke plekken om iets te drinken. Voor het leuke gaan ze naar Utrecht.

De jongeren die meededen, zijn al actief, in de Jongerenraad of in GenZeist. De meesten voelen zich gehoord en weten de weg. Toch is het voor veel jongeren lastig om met een idee ergens heen te gaan, vertelden ze. En een laagdrempelige plek om elkaar te ontmoeten, zoals een jongerenbar, mist.

11 van de 26 jongeren voelen zich niet veilig in Zeist. 8 zijn neutraal en 7 voelen zich wel veilig. Onveilig voelen ze zich vooral 's avonds op straat, en ze worden vaak nageroepen. Ook jezelf zijn voelt niet altijd veilig, door oordelen en opmerkingen. Een jongere zei het zo: "Als oude witte man is de straat van jou." Wie zich zelf veilig voelt, ziet niet altijd dat dat voor een ander anders is.

Wat ze waarderen, is vooral het groen. Dat komt het vaakst terug. Op de lijst staan het groen, het bos, de natuur en het Waterwinpark. Op de kaart staat het Zeister Bos, waar je fijn kunt wandelen.

Wat ze missen, is vooral een plek om uit te gaan. Ook dat komt een paar keer terug. Op de kaart staat, met een uitroepteken: "Er mist een veilige uitgaansplek in Zeist!" Ze wensen een uitgaansplek voor 16-plussers. En ze willen dat oude plekken weer open gaan of groter worden, zoals het Dorpshuis en De Peppel.

Op een lijst van wat ze missen, staan ook wensen die elk één keer zijn genoemd. Live muziek in een actief poppodium. Een boulderhal. Een hippe bioscoop. Een plek om huiswerk te maken, "maar niet de bieb". En clubs om te leren hacken, te solderen of te debatteren. *(Hacken is het woord dat jongeren gebruiken voor computerprogrammering.)*

Omdat die uitgaansplek er niet is, gaan veel jongeren uit in Utrecht. De weg terug is dan het probleem. In de late bus zitten volgens hen vaak dronken en vervelende jongeren, en er is dan geen politie of handhaving. Wie fietst, rijdt over wegen zonder licht. Die wegen noemen ze heel precies:

Zes plekken zonder verlichting, volgens de jongeren

- De Sportlaan tussen Bunnik en Zeist
- Tunnel de Clomp
- Het fietspad langs de Amersfoortseweg
- De Bisschopsweg en Noordweg, tussen Zeist en Utrecht-Zuid
- Een donker stuk bij de Weteringlaan en de Krommerijnlaan
- Bij het Handelscentrum en de Dijnselburgerlaan

Ook volwassenen zien dat er voor jongeren weinig is. In een formule over de mix van mensen stonden de jongeren bij de min. Tijdens de dialooggesprekken noemde iemand het "een soort zwart gat". Volwassenen denken daarbij vooral aan wonen. Een huis in Zeist is duur, en jongeren trekken weg, zeggen ze. In Zeist-West maakte een senior er een formule van: "Groen + nieuwbouw + Meer huizen bouwen voor jongeren = Zeist".

Willy Douma, die bij Stadslandbouw Zeist werkt, ziet hetzelfde: "Voor oudere mensen wordt best wel wat gedaan." Maar voor wie jonger is? "Ik zie het niet." Ze wenst een plek waar je je thuis voelt, en "waar niet [...] alleen maar mensen van boven de 65 komen".

Volwassenen zien jongeren soms vooral op een bankje of bij de speeltuin. De jongeren laten zien waarom: er is weinig andere plek. De formule van een van de jongeren begint zo: “Zeist = Fijn voor jonge gezinnen en werkenden - Niet voor jongeren”.

Waar jongeren wel een plek hebben, groeien ze. In de documentaire vertelt Erin Spies over Lobbus, het zomerfeest voor kinderen op het Bisonveld. De meeste vrijwilligers zijn 18 of 19. “Het is denk ik een hele veilige plek voor jongeren om te zijn. En om jezelf te ontwikkelen.” Wat daar werkt: jongeren hebben er iets te doen, en ze mogen zijn wie ze zijn.

In Vollenhove praatten we met tien meiden. Zij zoeken iets anders dan een plek om uit te gaan. Ze wensen “een chill plek voor meiden”, dicht bij huis, bijvoorbeeld in het Buurtkwartier. Een ruimte die “cozy” is, “comfortabel, niet koud, veilig”, met een bank, een grote tafel en een keuken. Daar willen ze één avond in de week samen koken, knutselen, tekenen en kletsen. En ze willen elkaar iets leren: haken, tekenen, Canva of Papiaments. Een van hen schreef: “vriendschap”.

Samen stelden de meiden ook regels op voor hun groep. Bovenaan staat “respect hebben voor elkaar”: voor hoe iedereen is, voor huidskleur, geloof, gender en seksualiteit, en voor elkaars mening. Verder: “elkaar laten uitpraten”, “je mag je uitspreken” en “wat in de groep gezegd wordt, blijft in de groep”.

De nieuwe coalitie wil een jongerenpanel.[7] Dat is een goed begin. Want de jongeren die wij spraken, weten al heel precies wat ze willen.

Rust of reuring

“Zeistenaren flaneren niet in Zeist, Zeistenaren doen boodschappen”, zegt Yno Hoekstra.

Het centrum is voor veel mensen een plek om iets te halen, niet om te blijven. Daarom stond het centrum in de formule over de mix van mensen bij de min. “Ik vind het centrum van Zeist een beetje bedroevend”, zei iemand tijdens de dialooggesprekken. “Het heeft één straat, maar het heeft geen gezelligheid.” Een oudere vrouw bij Stadslab op Wielen ziet steeds meer winkels verdwijnen. Er is geen plein met terrassen waar je elkaar tegenkomt.

Vroeger was dat anders, vertellen mensen. Toen flaneerde je over de Slotlaan, winkelde je op de Slotlaan en de Steynlaan, en hadden jongeren een eigen plek om uit te gaan. Over het levendige Zeist wordt vaak in de verleden tijd verteld.

Maar niet iedereen mist de drukte. Voor veel mensen is de rust juist de reden dat ze hier wonen. Dat las je in hoofdstuk 1. Het zijn ook geen twee kampen. Tijdens de dialooggesprekken zette iemand anders allebei in één formule: “wonen + rust + alles bij de hand - gezellig hart = Zeist”. De rust staat bij de plussen. Het gezellige hart staat bij de min: dat mist nog.

Willy Douma noemt Zeist "best wel stil". "Het zoemt niet." Daarmee bedoelt ze geen drukte. Ze bedoelt dat mensen elkaar meer horen en zien.

Wat mensen zoeken, is dus geen drukte. Het is een hart: een plek waar je blijft hangen en elkaar tegenkomt. Bij cultuur is het net zo. Op de lijst van de jongeren staat: “Kunst/Street Art (het is te braaf)”. Wat wel werkt, is vaak klein en dichtbij. Het Beauforthuis, grappig genoeg wel weer ver uit het centrum, wordt bijvoorbeeld door jong en oud genoemd.

In de documentaire vertelt Ina Geisler hoe ze in Zeist kwam wonen. Eerst dacht ze: “Oh nee, wat een saai dorp.” Maar al snel was ze “onderdeel van de culturele club”. Met de Cultuurkaravaan brengt ze nu gratis voorstellingen naar de wijken. Naar Zeist-West, Kerckebosch en Vollenhove, en naar het azc. Waarom? “Omdat al die wijken, dat is Zeist.”

De gemeente zoekt hetzelfde evenwicht. Zij spreekt van “dorpse waarden met stadse allure”.[8] Bas Duijkers, die werkt bij wijkcentrum De Koppeling, zegt het zo: “We moeten hier geen Utrecht worden.” Wel wil hij een beetje van dat stadse naar Zeist halen. Hij denkt aan het losse, het samen, het ondernemende.

Wat we zoeken

Wat mensen zoeken, is geen ander Zeist. Ze willen geen grote stad en geen drukte. Ze zoeken ruimte om elkaar tegen te komen. Tussen de bubbels. Voor jongeren, ook ’s avonds. In een centrum met een hart.

Op veel plekken gebeurt dat al. Daarover gaat het volgende hoofdstuk.

3. Wat ons verbindt

Tussen de bubbels zit ruimte. Daar gebeurt al veel. Mensen vinden elkaar, vaak zonder dat ze het van plan waren. Dit hoofdstuk gaat over die plekken, en over de mensen die ze maken. En over wat nog ontbreekt: een verhaal over Zeist dat iedereen deelt.

Komen voor iets anders

"Wij zijn wel laagdrempelig, maar we vormen toch voor veel mensen een hoge drempel." Marianne Krijgsman coördineert de inloophuizen in Zeist. Een inloophuis is er voor iedereen. Toch stappen veel mensen er niet zomaar binnen. Ze ziet ook wat wel helpt: "De mensen komen doelbewust voor iets. Dat is soms makkelijker om ergens de drempel over te komen."

Dat zagen we overal. Mensen ontmoeten elkaar het makkelijkst als ze ergens anders voor komen. Voor voetbal, voor kleding, of zelfs voor komkommers! Het contact komt dan vanzelf, als een soort bijvangst.

De documentaire laat zulke plekken zien. Bij voetbalclub Patria is voetbal "echt een middel en niet het doel", zegt Mohamed Fares. In de Weggeefwinkel van Jantje Paasman komen arm en rijk voor gratis spullen. Daar leren ze elkaar kennen, en zo wordt eenzaamheid bestreden "op een natuurlijke manier". Bij Dorpstuinderij Uit de Kluiten in Den Dolder zetten vrijwilligers hun eigen komkommers in de grond. "Iedereen komt hier iets brengen en iedereen komt hier bijna iets halen", zegt Marian Kesler.

Wat deze plekken delen: iedereen is er welkom zoals hij is. Mohamed Fares noemt Patria een van de weinige clubs "die iedereen in zijn waarde laat". Erin Spies zegt het bijna net zo over Lobbus: "Om iemand in z'n waarde te laten en te accepteren voor wie ze zijn."

Ook buiten de documentaire hoorden we het. Op een bord van het Museum van de Wijk schrijven bewoners over de tennisvereniging: "Sinds we klein waren kwamen we hier al met de familie. […] hier ontmoetten we vrienden en familie." René Scheffer vertelt over de buurtborrels in zijn wijk: "Daar komt iedereen dan. En dan krijg je de echte verbinding."

Ook samen koken werkt zo. Stadslandbouw Zeist deed het afgelopen jaar een paar keer als proef. Er kwamen mensen die lang niet de deur uit waren geweest, vertelt Willy Douma. Een vrouw kwam met haar scootmobiel. Lang staan kon ze niet, dus ze ging zitten en sneed de champignons. Na afloop vroeg ze of ze nog eens mocht komen. Het eten nam ze mee naar huis, om de buurvrouw uit te nodigen. "Een positieve ervaring helpt ontzettend om verder te bewegen", zegt Willy.

Bij Stadslab op Wielen maakten mensen er kunst van. Een vrouw maakte twee handen die in elkaar slaan, "als teken van vriendschap". Ze wenst dat mensen vaker samen op een muurtje zitten. Een man maakte een kunstwerk met muzieknoten, want muziek "gaat over grenzen heen en culturen". En een ander maakte een kunstwerk over de wereld als woonkamer: "Meer de ander bekijken zonder oordeel."

Veel, maar op eilanden

Er gebeurt heel veel in Zeist. Marianne Krijgsman kwam 'van buiten'. "Na een jaar dacht ik: man, wat is hier veel! Ja, echt gigantisch." Er zijn clubs, inloophuizen, buurtinitiatieven en heel veel vrijwilligers. Vaak zetten zij zich al tientallen jaren in. Mees van der Kieft is bijvoorbeeld al ruim veertig jaar vrijwilliger bij de brandweer.

Alleen weten al die plekken elkaar niet altijd te vinden. "We zitten veelal op eilanden", zegt Marianne Krijgsman ook. "Het is dus echt de kunst om elkaar te vinden op inhoud." Er zijn ook veel overleggen en netwerken naast elkaar. Dat kost tijd, en die is er vaak niet. Volgens haar kan dat ook een oorzaak zijn "dat het niet goed lukt om verder te komen met elkaar, omdat je te veel netwerken hebt".

Willy Douma ziet het ook. Ze was community manager bij Samen Duurzaam Zeist en werkt nu bij Stadslandbouw Zeist. Stadslandbouw heeft zo'n zeventig initiatieven, van een moestuintje op de hoek tot een groot voedselbos.[9] "Heel veel mensen weten er niks van." Ook initiatiefnemers kennen elkaar vaak niet. "En dan denk je, mensen kennen elkaar toch? Maar dat is echt niet zo." Daarom helpt het volgens haar "om even handjes aan elkaar te plakken".

Niet alleen organisaties zitten op eilanden. Inwoners soms ook. Marianne Krijgsman ziet het bij haar dochters, die zelf een gezin hebben: "Ze zien elkaar amper en dat kost heel veel moeite om iets gezamenlijks af te spreken." Vroeger zetten ouders hun kinderen nog wel eens bij elkaar, vertelt ze. Nu hebben jonge gezinnen het druk. Allebei werken om het huis te betalen, de kinderen naar voetbal of dansles. En wie zelf al veel aan zijn hoofd heeft, kan moeilijk ook nog een ander helpen, zegt Marita van der Koevering.

Maar waar het wel lukt, kan het hard gaan. Marita van der Koevering zag het in Vollenhove. Eerst was daar "nauwelijks samenhang". Door het enthousiasme van een paar mensen kwam er "een vliegwiel" op gang. Er ontstonden allerlei activiteiten, en steeds meer mensen wilden erbij horen. "Zoiets zou ik Zeist-West ook heel erg gunnen." In Vollenhove komt er veel geld van het Rijk en de provincie bij, weet ze. Toch hoopt ze "dat we met z'n allen zo creatief worden" dat het ook met minder geld lukt. Dat het kan, ziet ze in Austerlitz. Daar regelen inwoners veel zelf, en ze hebben het "hartstikke goed voor elkaar".

Wat mensen hier wensen, is dus niet iets nieuws. Het is: verbinden wat er al is. Op het Z! Festival, waar we stonden met Stadslab op Wielen, schreef iemand het als formule: "Alle mooie initiatieven + verbinding en samen = een Zeist voor ons allen".

Het verhaal van Zeist

Op de lijst van de jongeren staan bijna vijftig dingen die volgens hen bij Zeist horen. Het bos staat erop, en de markt, het Slot, het Hertenkamp (en: veel fatbikes!). Daartussen staat ook een vraag: "Wat betekent het woord Zeist?"

Het is een goede vraag. Veel mensen weten er geen kort antwoord op. "Je hebt geen sfeer of geen gevoel bij ofzo. Van, oh, dit is Zeist", zei iemand tijdens de dialooggesprekken. Een vrouw bij Stadslab op Wielen twijfelt: "Weet niet of er een eenheidsgevoel is."

Tijdens de dialooggesprekken misten mensen vooral gezamenlijke tradities. Een dag waar heel Zeist naartoe gaat. Alleen Koningsdag werd genoemd. Iemand wenst "zo'n ritme van dit doen we": momenten "waar je gewoon met z'n allen aan meedoet".

Hoe je Zeist voelt, hangt ook af van hoe lang je hier woont. Wie hier opgroeide, voelt zich vaak thuis. "Het is niet dat als ik door Zeist loop, dan denk je, wat ben ik trots op dit dorp ofzo. Maar ik voel wel dat ik hier hoor", vertelde iemand tijdens de dialooggesprekken. Wie later kwam, noemt Zeist vaker een fijne plek om te wonen. Of "een centraal vertrekpunt".

De gemeente heeft wel een verhaal over Zeist. Sinds 2020 noemt zij zes waarden het DNA van Zeist:[10]

1. Groen: bossen, natuur en parken
2. Cultuurhistorie: de allure van Zeist
3. Verscheidenheid aan woon- en leefgebieden
4. Zorgzaam in een samenleving waar iedereen meedoet
5. Dorpse waarden met stadse allure
6. Duurzaam

Inwoners herkennen daarvan vooral het groen en de zorg voor elkaar. De geschiedenis en de allure van Zeist noemen ze minder. Als inwoners over vroeger praten, gaat het vooral over kleine verhalen. Herinneringen aan een straat, een winkel of een club. Verhalen van ouders en grootouders.

Willem de Bruin van het Zeister Historisch Genootschap kent die verhalen. In de documentaire stelt hij een vraag: "Wanneer ben je nou Zeistenaar?" Zelf kreeg hij eens op de tennisbaan te horen: "Dat kan je helemaal niet doen, want je komt hier niet vandaan." Maar vraag scholieren waar hun opa en oma zijn geboren, zegt hij. Dan is dat misschien maar bij vier van de tien in Zeist.[11] Zeist was altijd een plek waar mensen een nieuw thuis vonden. Al vanaf de Hernhutters, die hier in de achttiende eeuw een plek kregen. Willem vindt: "Dat iedereen recht heeft om hier zich thuis te voelen en Zeistenaar te worden of te zijn."

In één van de dialooggesprekken schreef iemand een formule die dit allemaal samenbrengt: "Mijn roots + Zeistenaren + Slot Zeist + Zeist WAS verbroedering + in de toekomst kweken van opnieuw samenhorigheid". Wat er vroeger was, kan weer groeien.

Niet iedereen mist trouwens een gezamenlijk verhaal. Veel mensen zijn tevreden met Zeist zoals het is. Zoals de senior in Zeist-West die schreef: "er is geen min".

Wat ons verbindt

De verbinding in Zeist is er al. Op plekken waar mensen iets samen doen, en waar iedereen in zijn waarde wordt gelaten. Op het voetbalveld, in de Weggeefwinkel, in de tuin, bij de buurtborrel. Daar gaat al veel goed, en daar kan het groeien.

Een verhaal dat iedereen deelt, is er nog niet. Wat betekent het woord Zeist? Die vraag is nog open. Misschien is het antwoord niet één ding, maar heel veel verhalen samen.

4. Wat we weten, en waar we verder zoeken

Hebben we de formule van Zeist gevonden? Nog niet. Maar we weten nu wel meer. En we weten waar we verder willen zoeken.

Wat we delen: vijf waarden

Dit zijn de waarden die inwoners met elkaar delen. Ze kwamen in veel bronnen terug, bij jong en oud en in verschillende wijken.

1. **Groen en natuur.** Het bos, de parken en het groen om de hoek. Dit kwam overal terug.
2. **Rust.** Zeist als plek om tot rust te komen, vlak naast de drukte van de Randstad.
3. **Thuis in de eigen buurt.** Alles is dichtbij: de speeltuin, de winkel, het grasveld.
4. **Je eigen mensen.** Familie, vrienden en buren.
5. **Omzien naar elkaar.** Mensen helpen elkaar, vooral binnen de eigen kring.

Verbinding staat niet in dit rijtje. Dat is geen toeval. Mensen noemden het bijna altijd als wens, voor de toekomst.

Wat mensen missen

- **Plekken en momenten om elkaar te ontmoeten**, ook tussen groepen. Dit kwam het vaakst terug.
- **Een centrum met een hart**: een plek waar je blijft hangen.
- **Een eigen plek voor jongeren**: om uit te gaan, om samen te zijn, en waar ze zich veilig voelen.
- **Een gezamenlijk verhaal**, en tradities waar heel Zeist aan meedoet.

Wat mensen sterker willen maken

- **Meer samen.** Niet alleen naast elkaar wonen, maar ook iets met elkaar hebben.
- **Meer creativiteit.** Kunst, muziek en cultuur in de wijk, en ruimte voor jonge ondernemers.
- **Het groen.** Zuinig zijn op het bos en het groen om de hoek, ook als Zeist groeit.
- **Een Zeist voor iedereen.** Waar iedereen mee kan doen, wat je ook verdient en waar je ook vandaan komt.

Inwoners en gemeente naast elkaar

We lazen ook 24 plannen en visies van de gemeente. De gemeente heeft al sinds 2020 een eigen antwoord op de vraag wat Zeist, Zeist maakt: zes waarden, die zij het DNA van Zeist noemt. Dat antwoord komt in bijna al haar plannen terug, tot in het nieuwe coalitieakkoord.

Op een paar punten zeggen inwoners en gemeente hetzelfde. Het groen staat bij allebei voorop, en de zorg voor elkaar herkennen inwoners ook. Op andere punten lopen ze uiteen. De gemeente noemt de geschiedenis en de allure van Zeist; inwoners vertellen vooral kleine verhalen, dicht bij huis. Duurzaam is voor de gemeente een kernwaarde; inwoners gebruiken

het woord weinig, maar doen het wel. En waar de gemeente spreekt van verscheidenheid, zien inwoners vooral bubbels.

De gemeente weet ook dat zij niet iedereen even goed hoort. Jongeren, nieuwkomers en mensen die niet vanzelf meepraten, komen in haar plannen weinig aan het woord. Dat schrijft ze zelf, en ze wil het veranderen. In haar nieuwe plannen voor participatie staat: “We zetten ons nadrukkelijk in om stemmen te horen van inwoners die niet vanzelf deelnemen aan participatie.”[12] Daar kan dit onderzoek bij helpen. We gingen naar mensen toe, spraken 36 jongeren en hoorden mensen die je op een bijeenkomst niet snel tegenkomt. De gemeente werkt aan een nieuwe Omgevingsvisie Zeist 2050, met inbreng van inwoners. Wat wij hoorden, geven we daar graag aan mee.

Waar we verder zoeken

We weten wat mensen in hun eigen buurt en hun eigen kring verbindt. Nu zoeken we wat ons verbindt over de bubbels heen, in heel Zeist. De formule van Zeist is dus nog niet af.

Misschien zit een deel van het antwoord in waarden die we minder hoorden. De waarden die inwoners delen, gaan vooral over bewaren en zorgen. Waarden die meer naar buiten gericht zijn, hoorden we minder. Denk aan creativiteit, gastvrijheid, speelsheid, nieuwsgierigheid en ondernemerschap. Ook bij de zes waarden van de gemeente staan ze niet. Toch vragen mensen er wel om, als ze vertellen wat ze missen en wensen. En bij de meiden in Vollenhove zagen we ze terug. Toen we vroegen hoe ze in hun groep met elkaar willen omgaan, noemden ze empathie, eerlijkheid, voor elkaar opkomen, nieuwsgierig en open zijn.

Zorgen voor elkaar werkt vooral binnen je eigen kring. Om bubbels te verbinden, is misschien ook iets anders nodig: nieuwsgierig zijn naar de ander, gastvrij zijn of samen iets nieuws durven maken. Daarom zijn dit de vragen voor het vervolg:

- **Wat verbindt heel Zeist**, over de bubbels heen?
- **Welke waarden zijn daarvoor nodig?** Welke waarden helpen om de bubbels te verbinden, meer creativiteit toe te laten, en wat mensen missen en wensen ook echt te laten lukken?
- **Hoe breed leeft wat we hoorden?** We spraken ruim 300 Zeistenaren, veel van hen op straat en in de wijk. Toch hoorden we sommige groepen nog weinig. Herkennen zij zich ook in wat we hoorden?
- **Welke tradities bouwen we samen?** Mensen missen momenten waar heel Zeist aan meedoet. Kleine tradities zijn er al: Lobbus op het Bisonveld, het Wijkfeest in Zeist-West, de buurtborrels, de oogstlunch bij de tuinderij en het Z! Festival. Hoe groeien die uit tot iets van heel Zeist? En wie helpt daarbij?

Wie we nog niet spraken

Niet iedereen hebben we al gehoord. Deze groepen willen we nog spreken:

- nieuwkomers: in het azc keken we wel samen een film, en er volgt nog een gesprek, maar hun verhalen staan nog niet in dit rapport

- meer jongeren buiten de Jongerenraad en GenZeist
- meer bewoners van Vollenhove zelf: over de wijk hoorden we veel, maar naast de meidengroep uit de wijk zelf nog weinig
- inwoners van Austerlitz, Huis ter Heide en Bosch en Duin
- inwoners van de welgestelde buurten, zoals het Lyceumkwartier
- mensen die activiteiten en tradities organiseren voor heel Zeist
- de Turkse gemeenschap, en bewoners van Sterrenberg en Beukbergen

Dit rapport en de documentaire laten veel verhalen zien. Zeist heeft er 67.000. Daarom gaan we door, verhaal voor verhaal.

5. Hoe verder?

Dit onderzoek laat zien wat in Zeist al werkt. Niet met cijfers, maar omdat we het steeds opnieuw zagen en hoorden, op heel verschillende plekken. Daar kunnen inwoners, organisaties en de gemeente op verder bouwen.

Wat werkt

Samen iets doen, verbindt. Mensen vinden elkaar het makkelijkst als ze ergens voor komen: voor voetbal, kleding, groente of samen koken. Het contact komt dan vanzelf. Dat zagen we bij Patria, de Weggeefwinkel, de tuinderij, het samen koken en de buurtborrel. Waar ontmoeten zelf het doel is, is de drempel hoger.

Iedereen in zijn waarde laten. De plekken die verschillende mensen samenbrengen, laten iedereen in zijn waarde. Arm en rijk, jong en oud, wie hier geboren is en wie net komt. Bij Patria, Lobbus en de Weggeefwinkel zeggen ze het bijna met dezelfde woorden. En de meiden in Vollenhove maakten er zelf een regel van: respect voor hoe iedereen is.

Klein en dichtbij werkt. Wat mensen het meest waarderen, ligt om de hoek: het bos, de speeltuin, het grasveld. Ook cultuur werkt goed als het naar de wijk komt, zoals de Cultuurkaravaan laat zien.

Mensen die het initiatief nemen, krijgen anderen mee. In Vollenhove zette het enthousiasme van een paar bewoners een vliegwiel in gang. Zeist draait op vrijwilligers die zich soms al tientallen jaren inzetten. Zij hebben vooral tijd, ruimte en een vaste plek nodig. En er zijn meer van zulke mensen dan je denkt. Veel inwoners hebben een idee "wat ergens broedt in hun hoofd, maar wat er niet uit wil komen", zegt Willy Douma. Een kleine uitnodiging helpt dan, zoals de Frisse Pitch. Daar lieten inwoners hun idee zien. Dorpstuinderij Uit de Kluiten won het eerste jaar, met het plan om de groente met een bakfiets naar de mensen toe te brengen.

Jongeren een eigen plek en een rol geven. Waar jongeren iets te doen hebben en mogen zijn wie ze zijn, groeien ze. Bij Lobbus zijn de meeste vrijwilligers 18 of 19. Het is er volgens Erin Spies "een hele veilige plek voor jongeren om te zijn". En wie jongeren serieus vraagt, krijgt veel terug: de jongeren van de Jongerenraad en GenZeist noemden in twee uur zes donkere

routes bij naam. En de meiden in Vollenhove willen elkaar meteen iets leren, van haken tot Canva.

Mensen eigenaar maken, werkt. Mensen zetten zich in voor iets wat ook van hen is. Bij Dorpstuinderij Uit de Kluiten zeggen vrijwilligers over hun oogst: "dat zijn mijn komkommers". Marian Kesler wil dat de tuinderij echt van het dorp wordt. Inwoners bedenken er nu zelf dingen, zoals de oogstlunch.

Een vertrouwd gezicht helpt. Mensen stappen makkelijker ergens binnen als ze iemand kennen. In de Weggeefwinkel is Jantje Paasman zo'n vertrouwd gezicht. Mensen vertellen hem hun levensverhaal, en als het nodig is, wijst hij ze de weg naar hulp.

Naar mensen toe gaan, werkt. Met Stadslab op Wielen gingen we de straat op en de wijk in. Wie kunst maakt van afval of een favoriete plek aanwijst, vertelt intussen vanzelf over Zeist. Zo spraken we ook mensen die je op een bijeenkomst niet snel tegenkomt. Willy Douma zegt het kort: "Erop af." En dan: "Praten, praten, praten, praten." Het helpt om mensen te vinden die iedereen in de buurt kennen, bijvoorbeeld omdat ze elke dag met de hond lopen.

Vragen naar wat goed gaat, geeft energie. We begonnen steeds bij wat mensen mooi vinden. Dat leverde wensen op in plaats van klachten. En wie serieus gevraagd wordt, denkt mee.

Het begint met kijken

In de documentaire zie je acht inwoners die bruggen bouwen. Ze kijken om zich heen. Naar een terrein waar mensen niet meer durfden te komen. Naar iemand die zijn weg nog moet vinden. Naar een kind bij wie meedoen niet vanzelf gaat. En wie kijkt, gaat iets doen. Dat kan iedereen. Je hebt er geen groot plan voor nodig.

Nikki Mousset zegt het in de documentaire over het bos. Wie goed kijkt, gaat zich verwonderen. Wie zich verwondert, gaat ervan houden. En waar je van houdt, wil je beschermen. Dat geldt ook voor mensen. Voor je buren, voor de wijk waar je nooit komt, voor het dorp waar je woont.

Zo kunnen we samen bouwen aan een Zeist waar iedereen Zeistenaar kan zijn, of worden.

6. Tot slot

Is Zeist nu een dorp of een stad? We weten het nog steeds niet zeker! Misschien is dat ook niet de belangrijkste vraag. Op het Z! Festival schreef iemand het mooi: "groot genoeg + klein genoeg". Groot genoeg om heel veel verschillende mensen een thuis te geven. En klein genoeg om elkaar tegen te komen.

De Formule van Zeist is in ieder geval nog niet af. Iedere inwoner of organisatie kan er iets aan toevoegen. Een verhaal, een plek, een persoon. Na de première gaan we in de DOE-tank samen verder.

Willy Douma gaf ons alvast een richting. De gemeente kan het niet alleen, zegt ze. En inwoners en initiatieven kunnen het ook niet alleen. Samen gaat het beter en sneller: "Het wordt een Formule 1 als je elkaar weet te vinden en te versterken."

Dank je wel aan iedereen die met ons praatte. Op straat, aan tafel, op de festivals, in de wijk en voor de camera. Aan de jongeren die vertelden over hun Zeist. Aan de bewoners die hun mooiste plekken aanwezen. En aan de acht inwoners in de documentaire. Zonder jullie verhalen was dit fantastische project niet gelukt.

Doe mee met De Formule van Zeist!

Iedereen kan meebouwen: als inwoner, organisatie, ondernemer of gemeente.

- Zoek de verhalen. Ken jij iemand die bruggen bouwt, of ben je het zelf? Is er een plek die heel veel voor jou of anderen betekent? Kijk om je heen: in je straat, op je werk, bij je club.
- Open je netwerk. Help ons de mensen te bereiken die we nog niet spraken. Vaak ken jij ze al.
- Bouw zelf bruggen. Maak van jouw plek een plek waar mensen elkaar tegenkomen, rond iets wat ze samen doen. Dat kan een buurtborrel zijn, een club of een organisatie. En vertel anderen wat bij jou werkt.
- Denk mee. Welke waarden heeft Zeist nodig om de bubbels te verbinden? Die vraag onderzoeken we graag samen.

Wat maakt Zeist voor jou Zeist? Heb je een verhaal, een idee of een reactie? Bel 030 207 2858 en spreek het in. Of neem contact op met Stadslab Zeist: wijzijn@stadslabzeist.nl.

Zo bouwen we samen verder aan De Formule van Zeist.

Wie werkten mee

Dit onderzoek is gedaan door Stadslab Zeist.

- **Onderzoek:** Xander Lenders, Merel de Jong en Cyril Witte
- **Documentaire:** Paula Vonhof, Sofie van Essen
- **Vormgeving:** Emma Fijma
- **Productie:** Xander Lenders, Pyke Maas, Cyril Witte, Merel de Jong
- **Workshopbegeleiding:** Elodie Vreeburg, Isabel Schoonbeek

Met dank aan het team van Lab Lou, en aan iedereen die zijn verhaal met ons deelde.

Dit onderzoek is mede mogelijk gemaakt door VSBfonds, K.F. Hein Fonds, Univé Buurtfonds en LSA Bewoners (Landelijk Samenwerkingsverband Actieve bewoners).

Noten

1. Hoofdlijnenakkoord 2026–2030 “Oog voor elkaar, klaar voor de toekomst” (2026).
2. Hoofdlijnenakkoord 2026–2030 (2026).
3. Propositie van Zeist (2020). Hoe vaak het terugkomt: de meta-analyse van 24 plannen en visies van de gemeente (2020–2026), een apart rapport.
4. Inwoners: CBS, via allecijfers.nl (66.648 op 1 januari 2026, 66.895 in september 2026). Nationaliteiten: Eerste Zeister Omgevingsvisie, ontwerp december 2021, blz. 17 (“zo’n 170 verschillende nationaliteiten”).
5. Miljonairs: CBS, 12,3 procent van de huishoudens op 1 januari 2024 (De Nieuwsbode, 8 oktober 2025). Sociaal minimum: ongeveer 12 procent van de huishoudens heeft een inkomen tot 120 procent van het sociaal minimum (CBS, via allecijfers.nl, 2023). De gemeente noemde in 2022 een vergelijkbaar aantal: 3.500 huishoudens. De CBS-minimastatistiek per gemeente (2024), die ook naar vermogen kijkt, komt op 9 procent tot 130 procent en 11 procent tot 150 procent van het sociaal minimum.
6. Onderzoek van Vollenhove Vooruit naar hoe mensen over de wijk denken, zoals Hans Goorhuis het vertelt in het interview van 1 juni 2026.
7. Hoofdlijnenakkoord 2026–2030 (2026).
8. Propositie van Zeist (2020).
9. Interview met Willy Douma, 1 juli 2026.
10. Propositie van Zeist (2020).
11. Een schatting van Willem de Bruin in de documentaire De Formule van Zeist.
12. Visie op Zeister Inwonersparticipatie, bij raadsvoorstel RV26.059 (concept, 2026).

Bijlage: zo hebben we gewerkt

Beginnen bij wat goed gaat. We vroegen mensen wat ze mooi vinden aan Zeist, wat ze missen en wat ze wensen. We vroegen niet waar ze boos over zijn. Wat mensen missen, staat in dit rapport daarom als wens. Zorgen die mensen uit zichzelf noemden, staan er wel in.

Naar mensen toe. In tweeënhalf jaar gingen we 19 keer op pad: met Stadslab op Wielen de straat op, aan tafel in de wijk, op het Z! Festival en in sessies met jongeren. Daarnaast hielden we 8 interviews en maakten we een documentaire met acht inwoners. Zo spraken we ruim 300 Zeistenaren. Sommige mensen hebben we misschien twee keer gesproken.

Zo hebben we gekeken. We bekeken elke bron eerst apart, steeds met dezelfde zeven thema's: het groen, de eigen buurt, groepen naast elkaar, jong zijn, rust of reuring, de mensen en plekken die Zeist maken, en het verhaal van Zeist. Daarna legden we alle bronnen naast elkaar. Een uitkomst noemen we sterk als die terugkomt in verschillende soorten bronnen: op straat, in gesprekken, bij jongeren en in interviews.

De gemeente als spiegel. We lazen ook 24 plannen en visies van de gemeente. Daarmee keken we waar wat inwoners zeggen overeenkomt met wat de gemeente schrijft, en waar niet. Die analyse staat in een apart rapport.

Over de citaten. Citaten uit interviews, gesprekken en de documentaire zijn letterlijk, soms ingekort. Waar we iets weglieten, staat […]. Wat mensen bij Stadslab op Wielen zeiden, schreven we ter plekke in steekwoorden op. Mensen die we op straat of in gesprekken spraken, staan er zonder naam in.

Wat dit onderzoek niet zegt. Het laat zien wat er onder inwoners leeft. Het zegt niet hoeveel procent van Zeist er zo over denkt. En niet iedereen hebben we even goed gehoord. In hoofdstuk 4 staat wie we nog willen spreken.

Bijlage: bronnen

Dit rapport is gebaseerd op de bronnen hieronder. Van alle citaten is een lijst met bron en vindplaats beschikbaar bij Stadslab Zeist evenals de uitgewerkte bijlagen zoals de meta-analyse.

Gesprekken met inwoners

- **Museum van de Wijk (Plekken van betekenis Zeist-West).** September 2024 tot april 2025. Gesprekken op straat met 48 bewoners, en 18 borden met hun verhalen. Bron: het eindverslag en de teksten op de borden.
- **Verhalenworkshop Het verhaal van Zeist.** Begin 2025, met 20 inwoners.
- **Kunst van afval met Stadslab op Wielen.** Samen Duurzaam Doen dag (18 mei 2025) en centrum Zeist (21 juni 2025). Ongeveer 80 voorbijgangers. Bron: aantekeningen van de gesprekken.

- **Dialooggesprekken.** Zomer 2026 op drie plekken: bij Stadslab Zeist, in wijkinloophuis Het Binnenbos in Kerckebosch en in Zeist-West (30 inwoners). En een dialoogtafel met Stadslab op Wielen op het Z! Festival, in 2025 (ongeveer 25 mensen) en op 6 september 2026 (ongeveer 35 mensen), waar bezoekers hun formule op een tafelkleed schreven. Bron: opname, aantekeningen, formulevellen en het tafelkleed.
- **Jongerenraad en GenZeist.** 23 september 2026. Een sessie van twee uur met 26 jongeren, met het spel Over de streep, een kaart van Zeist en formules. Bron: het verslag van de uitkomsten en aantekeningen bij Over de streep.
- **Meidengroep Vollenhove.** 30 september en 8 oktober 2026, twee sessies. 10 meiden. Bron: briefjes, moodboards en groepsregels, en een apart verslag.
- **Den Dolder.** 12 juli 2026. Een activiteit bij Dorpstuinderij Uit de Kluiten, met 20 mensen.
- **Azc.** 22 augustus 2025. Samen een film kijken met 35 bewoners.

Interviews

Alle interviews zijn afgenomen door Cyril Witte.

- Marianne Krijgsman, Kerk en Samenleving (26 mei 2026)
- Marita van der Koevering, gemeente Zeist (27 mei 2026)
- Hans Goorhuis, Vollenhove Vooruit (1 juni 2026)
- Bas Duijkers, wijkcentrum De Koppeling (3 juni 2026)
- René Scheffer, inwoner (3 juni 2026)
- Hans van Veldhuijzen, inwoner (3 juni 2026)
- Yno Hoekstra, Gilde Zeist (9 juni 2026)
- Willy Douma, Stadslandbouw Zeist (1 juli 2026)

De documentaire

De Formule van Zeist (2026), gemaakt door Paula Vonhof. Met portretten van Nikki Mousset (De Boswerf), Mohamed Fares (Patria), Erin Spies (Lobbus), Jantje Paasman (Weggeefwinkel), Marian Kesler (Dorpstuinderij Uit de Kluiten), Ina Geisler (Cultuurkaravaan), Mees van der Kieft (brandweer) en Willem de Bruin (Zeister Historisch Genootschap).

Plannen en visies van de gemeente

Voor de meta-analyse lazen we 24 plannen en visies van de gemeente Zeist (2020–2026). De meta-analyse is een apart rapport.

1. Propositie van Zeist (2020)
2. Ruimtelijk-economische koers U10 (regionaal, ca. 2020)
3. Laadvisie gemeente Zeist (2021–2030)
4. Klimaatbestendig Zeist (2022)
5. Mobiliteitsplan Zeist (2022–2027)
6. Beleidskader De Sociale Basis (2023)
7. Brede Milieuvisie Zeist (2023)
8. Concept Biodiversiteitsplan gemeente Zeist (2024)

9. Economisch Kompas, actualisatie (2024)
10. Beleidskader Financiële Bestaanszekerheid (2024–2027)
11. Beleidskader Gezondheid, Sport en Bewegen (2024–2027)
12. Woonzorgvisie gemeente Zeist, concept (2025)
13. Handvat Participatie voor inwoners en initiatiefnemers (2025)
14. Beleidsregel Participatie ruimtelijke initiatieven Zeist (2025)
15. Actualisatie Retailperspectief centrum Zeist en actieprogramma (2025–2029)
16. Cultuurvisie “Ruimte voor Creatief Kapitaal” (2025–2036)
17. Visie Dierenwelzijn “Zorgzaam samenleven met dieren” (2025/2026)
18. Routekaart Circulaire Samenleving Zeist (2026–2030)
19. Gemeentelijke Visie Sociaal Domein “Samen bouwen aan een sterke samenleving” (2025)
20. Eerste Zeister Omgevingsvisie / Ruimtekaart Zeist (2023), via ruimtekaartzeist.nl
21. Hoofdlijnenakkoord 2026–2030 “Oog voor elkaar, klaar voor de toekomst” (2026)
22. Agenda Meedoen in Zeist, via zeist.nl
23. Participatiepakket, raadsvoorstel RV26.059: Visie op Zeister Inwonersparticipatie, Kompas voor Participatie, concept-Participatieverordening 2027 en Participatieverslag (2026, nog niet vastgesteld)
24. Beleidsnota Jeugdparticipatie 2026–2035 (2026, nog niet vastgesteld)

Cijfers over Zeist

De cijfers over Zeist komen uit deze bronnen:

- Inwoners en huishoudens: CBS, via allecijfers.nl, gemeente Zeist (2026).
- Nationaliteiten: Eerste Zeister Omgevingsvisie, ontwerp december 2021, blz. 17.
- Miljonairs: CBS, peildatum 1 januari 2024, in De Nieuwsbode, 8 oktober 2025.
- Sociaal minimum: CBS via allecijfers.nl (2023); CBS, Minimastatistiek per gemeente 2021–2024 (2026); en gemeente Zeist, antwoord op raadsvragen van het CDA over financiële problemen bij gezinnen (29 september 2022).